

sace. Při čtení práce se nám často vyskytne otázka, zdali samotný proces monopolisace byl skutečně tak přímočarý a rozsáhlý jak ho autor načrtává. Často máme při čtení práce dojem, že celý československý průmysl byl úplně „promonopolisován“ a že neexistovalo žádné průmyslové odvětví nebo žádná výroba, která by nebyla zapojena do kartelu nebo syndikátu. Tak tomu ovšem nebylo. I v hospodářsky vyspělých fašistických státech, kde dosáhla koncentrace kapitálu nejvyššího stupně, existují výrobní odvětví, která nejsou zapojena do monopolistických organizací. Tím více tomu tak bylo v naší první republice.

Uvedené výhrady nemohou žádným způsobem snížit význam Bianchiho práce, která vyplnila svou komplexností jedno z bílých míst v naší nedávné národní minulosti. Naše právní historie se touto prací dostala o závažný a nemalý krok dále při zpracování a poznání dějin státu a práva na území ČSSR za kapitalismu. Z těchto důvodů bude i recensované dílo v dalších letech důležitým podkladem pro detailnější monografická zpracování všech otázek týkajících se státu a práva v období tzv. první republiky.

Karel Litsch

Jiří Kejř, Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské, Rozpravy CSAV SV, roč. 74, 1964, seš. 14, str. 63.

J. Kejř věnoval v poslední době záslužnou pozornost — vedle problémů státu a práva v husitské revoluci — kvodlibetům na pražské universitě. Nejnovější práce Kejřova spojuje oba tyto thematické okruhy všímajíc si otázek státu, církve, společnosti a práva v nejširším slova smyslu v kvodlibetních disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské.

Kvodlibety samy o sobě jako výroční přehlídka učenosti a řečnické pohotovosti všech mistrů artistické fakulty (nejen vlastních profesorů, tj. mistrů-regentů) dávají zcela jedinečným způsobem nahlédnout do života středověké university, z něhož se nám většinou zachoval jen vnější povrch: střídání v úřadech, obřady, usnesení fakult. Vlastní vyučovací činnost se dochovala jen v ojedinělých zápisech přednášek profesorů, které při uniformitě výuky nepřinášejí mnoho a v komentářích, převážně k Aristotelovým spisům na fakultě vykládaným, pořizovaných samotnými profesory, které dosud nebyly v celku prozkoumány. Avšak těžiště výuky na středověké universitě, jak spolehlivě ukázal již G. Ritter¹, neleželo v přednášení, nýbrž v disputacích, kolem nichž a v přípravě na ně se točil celý vnitřní život fakulty. Pro tyto disputace se u nás nezachovalo téměř žádných pramenů. Proto tím více je třeba vítat šťastného dochování několika kvodlibetních příruček, které nám dávají nahlédnout do disputací konaných na nejvyšší úrovni, tedy mezi samotnými mistry a učinit si tak obraz nejen o samotné technice disputací, nýbrž i o jejich obsahu. Obsáhlejší prameny se dochovaly toliko pro několik kvodlibetů, a to z r. 1409, 1411, 1412, 1416 a 1417. Vydání se dočkal jedině kvodlibet z r. 1411, v němž kvodlibetářem byl Mistr Jan Hus, ostatní jsou dosud nevydány. Zásluhou J. Kejře, který je systematicky prostudoval, dostalo se nám podrobného poznání o průběhu pražských kvodlibetních disputací, které sice měly za svůj vzor obdobné disputace artistické fakulty pařížské, nicméně v jednotlivostech si vytvořily své vlastní

¹ G. Ritter, *Die Heidelberger Universität I., Heidelberg 1936, str. 163nn.*

zvyklosti, i o jejich obsahu². Studium Kejřovo ukázalo, že ovšem i v pražských kvodlibetech nutno počítat s tím, jak tomu bylo na všech evropských universitách, že většina otázek k disputaci předložených jsou loci communes nebo svého druhu topoi, přejímané často mechanicky z disputace do disputace se stejným argumentačním aparátem a že tudíž je třeba zachovávat největší opatrnost, chceme-li z thematické struktury kvodlibetu vyvozovat širší závěry. Nicméně máme-li zachovány teze či celé kvestie k jednotlivým vystoupením, lze se přece dopátrat toho nejcennějšího: jak školská výuka reagovala na otázky, které si vynucoval sám život, jak byla universita spjata se soudobým společenským děním, čili jak plnila svou ideovou a společenskou funkci. Důležitým přínosem k tomuto poznání je právě poslední Kejřova studie, která se neomezuje jen na téze či kvestie, které lze zařadit do zmíněných již kvodlibetů, nýbrž zachycuje i rozptýlení kvestie rukopisně dochované, které nelze zatím přesně datovat a často ani určit jejich autora.

Kejř si vzal za úkol podat čtenáři obraz o tom, jak je zastoupena v kvodlibetních disputacích doby Husovy a husitské tematika právní. Rozdělil si ji — vedle úvodních slov o povaze pramene — do tří okruhů: na tematiku právní theorie, na tematiku vážící se k církvi a duchovním osobám a na otázky týkající se státu, panovníka a světského práva vůbec. Do prvního okruhu náleží kvestie zabývající se problémy božího zákona a spravedlnosti. Myšlenku božího zákona, kterou naposledy tak hluboce osvětlil R. Kalivoda ve své „Husitské ideologii“, považuje J. Kejř právem i za společného jmenovatele husitského právního myšlení. Hus sám se významem božího zákona i pro oblast právní obírá dvakrát a v kvodlibetu jím řízeném r. 1411³ přidělil na toto thema nejméně pět otázek. Nejostřeji ji formuloval Jakoubek ze Stříbra. Častým thematem byla také otázka spravedlnosti, jejíž řešení poskytuje zajímavý doklad, jak aristotelská nauka, která bylo školským základem všech odpovědí, je pronikána a přetvářena viklefským krajním realismem. V druhém okruhu otázek skýtala vděčné pole problematika moci papežské, kde bylo možno dát zaznít hlasům opozičním až revolučním, odpustků, pro husity důležitá otázka svěcení kněžstva, smrtelného hříchu, církevního jmění a církevního soudnictví. Kejř zaznamenává na 55 kvestií týkajících se různých oblastí církevního práva, při nichž většinou lze zjistit husitské zaměření diskutujících. Toliko třetina právních otázek (na 25) je věnována sféře moci a práva světského. Jest to především stát a panovník a jest příznačné, že ani v jediném případě není uváděna jiná koncepce moci ve státě, ač aristotelské učení připouštělo různé formy státu. Je také příznačné, že se při řešení otázek státní moci neprojevuje v kvestiové literatuře vliv díla Marsilia z Padovy, ač jeho znalosti bylo užito v otázce svěcení kněžstva. Menší pozornost vzbudily otázky práva vládce na majetek poddaných, trestu smrti a některé dílčí problémy.

Autor v závěru své práce se snaží přesně určit význam svých zjištění, který spíše podceňuje než přeceňuje. Jestliže se zachovalo málo právnických husitských spisů ve vlastním slova smyslu, má kvestiová právní literatura jistě význam tím větší. Právem ovšem autor upozorňuje, že sama neskýtá dostateč-

² Zejména v pracích „*Quodlibet M. Prokopa z Kladruha r. 1417*“, AUC-Phil. et hist. II., Praha 1958, „*Struktura a průběh disputace de quodlibet na pražské universitě*“, AUC-HUC I., 1960, a „*Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*“, Sborník hist. 7, 1960.

³ Akta tohoto kvodlibetu vydal B. Ryba, *Mag. Ion. Hus Quodlibet*, Praha 1948.

nou oporu pro vybudování obrazu systému husitských názorů na stát a právo, i když je však více než ilustrací jeho směrů. Správně J. Kejř vyzvedl význam jím nalezených kvestíí pro postavení pražské university. Okruh právních problémů ukazuje totiž daleko zřetelněji než kterákoliv jiná tematika sепětí university se žhavými problémy soudobé společnosti i její progresivní orientaci. Kejřova studie jest dalším důležitým kamenem v hradbě důkazů, jak významné bylo ideové působení university v době předrevoluční a na samém prahu revoluce. Na tom nemění nic skutečnost, že universita nebyla půdou pro hlásání názorů tehdejší revoluční levice. Proporcí tohoto významu nemůže být jen tento vztah — máme-li se vyhnout modernizaci — nýbrž i zvážení samotných možností takové instituce, jakou universita byla a srovnání s normální funkcí university jinde v Evropě. Pak nám teprve vynikne zcela specifické postavení pražské university i její úloha při formování revoluční ideologie na nejvyšší tehdy myslitelné intelektuální úrovni.

Kejřova studie — ponechávám jako neprávnik mimo stránku čistě právní — nadhazuje celou řadu otázek týkajících se nejen dějin pražské university, nýbrž celého husitství vůbec. Překvapuje především značný počet právních problémů na kvodlibetech řešených, a to na artistické fakultě. Jestliže můžeme odhadovat celkový počet otázek ze známých kvodlibetů asi na dvěstěpadesát, představovala zde juristická problematika (i když Kejř správně upozorňuje, že nutno ji chápat v nejširším slova smyslu) téměř čtvrtinu až třetinu. Kejř správně vysvětluje, že husitská formulace těchto otázek neměla místa na universitě právnické, která stála věrně při církvi a patrně neměla ani teoretické ambice, jak tomu ostatně v této době bylo téměř na všech právnických fakultách. Nabízí se nám otázka, zda toto vysvětlení jest postačující. I když nechci nijak popírat přitažlivost právních otázek, které nad jiné umožňovaly vyslovit stanovisko k aktuálním problémům, zdá se, že zde působila i ta skutečnost — Kejř na ní ostatně sám několikrát upozorňuje, že většina mistrů artistické fakulty byla sama studenty fakult vyšších, především theologické a právnické. Protože kvodlibet byl přehlídkou učenosti artistických mistrů, jest pochopitelné že zde byla snaha osvěžit dosti již vyčpělou tematiku svobodných umění, kde vlastně jen několik ontologických otázek mohlo přinést vzruch svou realistickou interpretací, tematy odbornějšími, jejichž studiem se mistři právě zabývali. Není třeba šíře rozvádět, že v tomto smyslu právní tematika šťastně spojovala i možnost prokázání větší učenosti, i příležitost zaujmout bojové stanovisko k soudobým problémům, rozhodně šťastněji než tematika theologická. Zdá se, že plné ocenění významu právního okruhu otázek přinese až zevrubný rozbor celé struktury všech kvodlibetů, který autor, pokud vím, připravuje.

I tak však již nyní lze říci, že právní kultura jakožto součásti duchovní výzbroje každého středověkého vzdělance bude nutno připisovat větší význam než se dosud — a to speciálně u nás — dalo. Kejřovy studie o husitském právnictví ukázaly již dříve, jak důležitou frontou ideovou zápasu vedle theologie byla právě právní nauka, ba dokonce snad i před theologií, uvážíme-li specifický charakter husitského bohosloví, redukovaného jen na určitý soubor otázek. V každém případě řešení právnických problémů při nejmenším stejně dobře odráží hloubku filosofického přerodu, který přinesl viklefský extrémní realismus a jeho česká interpretace. Kejřova studie tak znovu ukazuje integrální místo právní historie v husitských studiích a v medievistice vůbec. Klade otázku, zda i u nás by nebylo žádoucí již konečně přistoupit i k obrození studia kanoistiky. Každý, kdo sleduje medievistickou světovou produkci po druhé světové

válce, může pozorovat, jak významně vzrostl podíl kanonistických prací na řešení nejzákladnějších problémů středověku. Právě Kejřovy práce ukazují, že z právní historie nelze historická kanonistická studia vylučovat, nemá-li se ochudit nakonec význam celé této disciplíny pro hlubší a pravdivější poznání nejen husitství, nýbrž celého světa středověku.

František Kavka

Jiří Kejř, Husitský právník mistr Jan z Jesenice, Právněhistorická knižnice sv. 7,

Praha NČSMV 1965, str. 178

V naší marxistické historické produkci zabývající se husitskou tematikou nebyly vlastně zastoupeny monografie kladoucí si za úkol stanovit podíl jednotlivých představitelů husitství — ať už máme na mysli jeho stránku ideologickou či vojenskou — na revoluci a snažící se o zevrubné postižení jejich role v revolučním dramatu. Tento fakt je sice zcela pochopitelný, uvážíme-li úkoly, před nimiž naše historiografie stála, i cíle, které sledovala především, zároveň však je nemyslitelné se domnívat, že by se i v budoucnu naše historická věda mohla bez takovýchto prací obejít. Už z tohoto důvodu je třeba uvítat knihu tímto směrem zaměřenou, zejména pak je-li jejím autorem badatel, jehož předchozí dílo slibuje, že práce bude na dlouhou dobu definitivním portrétem předního spolubojovníka Husova. Nejnovější prací Jiřího Kejře se totiž konečně v široce založené historické monografii dostalo zhodnocení osobnosti mista Jana z Jesenice — jedné z nejvýraznějších postav počátečního období husitství. Osobu Jesenicovu nemohl pochopitelně pominout žádný z badatelů věnující se studiu husitské a zejména husovské problematiky a je tedy samozřejmé, že každý z nich — Palackým počínajíc — svým způsobem a dílem přispěl k poznání jeho života i veřejné a literární činnosti. Budiž však řečeno již nyní, že to byl především Kejř sám, kdo nejsoustavněji v řadě rozprav i drobnějších článků, zabývá se buď přímo Jesenicovým dílem a jeho činností nebo alespoň pracuje na tematice časově i věcně blízké, pro tuto monografii připravoval půdu.

Svou prací Kejř rozdělil shodně s jednotlivými úseky Jesenicova života do tří hlavních oddílů, za něž položil souhrnné zhodnocení jeho osobnosti, a dále připojil exkursy a přílohy. Jesenicova universitní studia a jeho účast v bojích o Václavův mandát, tedy první údobí života do poloviny r. 1409, autor ukázal v prvním, nejkratším oddílu knihy. Podstatně širší je část následující obsáhnuvší nejplodnější roky Jesenicova života, vyplněné tvrdým zápasem s hierarchií po boku Husově, zápasem, jemuž Jesenic plně věnoval léta 1409—1415. Jeho činnost na pravém křídle husitského hnutí až do tragické smrti na Příběhicích pak sleduje oddíl poslední. Nerovnoměrný rozsah jednotlivých oddílů práce v tom kterém údobí jeho života byl do značné míry ovlivněn i množstvím a povahou dochovaných pramenů, jež na štěstí dávají možnost celkem nejlépe sledovat právě nejplodnější a pro revoluci nepřínosnější období Jesenicova života. Tato skutečnost se zřetelně projevuje už v první části knihy, kde autor vytěžil oněch několik málo zpráv o Jesenicově universitním studiu, aby tu většinu místa věnoval zjištění jeho podílu na přípravě, vydání i obhajobě Dekretu kutnohorského. Kejř tu konfrontací všech pramenů (od vlastního literárního díla Jesenicova až po satirická a parodická skládání bývalých německých členů university) zcela přesvědčivě prokázal, že Jesenicova účast při všech akcích kolem Dekretu byla výraznější a účinnější (např. Defensio mandati bylo podle Kejře memorandum určeným pro panovnický dvůr), nežli se domnívalo starší bádání. V sou-